

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

САОПШТЕЊА

Књига V

Д. СТ. ПАВЛОВИЋ

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У СРБИЈИ

БЕОГРАД

1962

Цртеж са насловне стране — *Лепосава Ст. Павловић*
Couverture — dessin de *Lepossava St. Pavlowitch*

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
С А О П Ш Т Е Њ А — Књига V

INSTITUT POUR LA PROTECTION DES MONUMENTS HISTORIQUES
DE LA R.P. DE SERBIE
COMMUNICATIONS — Livre V

ДОБРОСЛАВ СТ. ПАВЛОВИЋ

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У СРБИЈИ

Докторска дисертација одбрањена на Архитектонском факултету Универзитета у
Београду, 22. априла 1961.

DOBROSLAV ST. PAVLOWITCH

Docteur de l'Université de Belgrade

LES VIEILLES EGLISES SERBES CONSTRUITES EN BOIS

Thèse soutenue le 22 avril 1961

БЕОГРАД — BEOGRAD 1962.

ФРАНЦУСКИ ТЕКСТ ЛЕПОСАВА
СТ. ПАВЛОВИЋ

TEXTES FRANÇAIS de
LEPOSSAVA ST. PAVLOWITCH

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ИВАН ЗДРАВКОВИЋ,
РАДИВОЈЕ ЉУБИНКОВИЋ,
РАДОМИР НИКОЛИЋ,
Др ДОБРОСЛАВ ПАВЛОВИЋ,
РАЗУМЕНКА ПЕТРОВИЋ,
Др СТЕВАН ТОМИЋ

COMITE DE RÉDACTION

IVAN ZDRAVKOVIĆ,
RADIVOJE LJUBINKOVIĆ,
RAZUMENKA PETROVIĆ,
RADOMIR NIKOLIĆ,
Dr DOBROSLAV PAVLOVIĆ,
Dr STEVAN TOMIĆ

ГЛАВНИ УРЕДНИК

РАЗУМЕНКА ПЕТРОВИЋ.

RÉDACTER EN CHEF

RAZUMENKA PETROVIC

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИОНОГ
ОДБОРА

Др СТЕВАН ТОМИЋ

SECRÉTAIRE DU COMITÉ DE
RÉDACTION

Dr STEVAN TOMIĆ

Адреса уредништва: Републички завод за заштиту споменика културе, Београд,
Кнеза Симе Марковића 8.

Adresse du Comité de rédaction: Institut pour la Protection des Monuments historiques de la
République populaire de Serbie, Beograd, Kneza Sime Markovića 8.

Ишао из штампе априла 1963. године, у 700 примерака

Grafičko preduzeće »Radiša Timotić«, Beograd, Obilićev venac br. 5, tel. 624550

ПРЕДГОВОР

Када се говори о црквама као делу културног наслеђа код Срба мисли се на првом месту на многе средњовековне задужбине.

Треба набројати све могуће облике и врсте цркава и народне уметности, па да се на крају, можда, сетимо и цркве брвнаре — понајчешће дела безименог народног уметника, које, иако скромно, скрива у себи разноврсне уметничке квалитете.

Међутим, иако црква брвнара у историји српске уметности не заузима завидно место, она је стекла одређено место за последњих стотину година турске владавине у Србији, а нарочито у периоду устанака, што значи крајем XVIII и почетком XIX столећа. Изгледа да је највећи део уметности тога времена, иако веома скромних могућности, заступљен у цркви брвнари, како у погледу архитектуре, тако и у погледу примењених уметности и сликарства.

Не значи да се у то време није у Србији градило нешто веће и богатије, да се предмети примењене уметности нису израђивали и за друге потребе, да слика није било и на другим местима. Обнављане су, па чак и подизане потпуно нове цркве и друге грађевине, масивније и пространије, али су то биле већ грађевине сасвим другог карактера.

У овом раду неће бити говора ни о приличном броју сеоских црквица слична облика и концепције, али са зидовима који нису од дрвета, односно од талпи и брвана, већ од бондрука, испуњеним плетером, чатмом, ћертичем, па чак и од камена. Њихова архитектура, а самим тим и уметност, разликује се од дрвених и у већини случајева заостаје за црквама на које смо се у овоме раду органичили. Овакве цркве, такозване полубрвнаре или получатмаре, одвеле би нас изувише далеко, иако се често, па први поглед, и оне погрешно сматрају за брвнаре. Уосталом, дрвене цркве које су подизане у Србији само су изузетно грађене од брвана. Већина их је сачињена од талпи, али их у народу обично и једне и друге без разлике називају б р в н а р а . ¹

Ограничили смо се на територију данашње Србије, иако цркву брвнару можемо видети и у другим крајевима, углавном у Босни и у Хрватској (Банија, Славонија). Оне у Босни припадају готово истом типу цркава као и оне у Србији, док се оне у Хрватској нешто разликују, јер су обликоване под другачијим околностима. Како су оне већином публиковане, у ужем или ширем обиму, то се нећемо појединачно на свакој од њих задржавати и обрађивати их у истој мери као цркве брвнаре из данашње Србије. То, уосталом, и није био циљ овога рада. У овом случају дата је само њихова општа својственост, а помињане су само додирне тачке и заједнички моменти карактеристични за појаву и једних и других цркава.

У Србији, сачувани примери ових гађевина потичу, углавном, из друге половине XVIII и прве половине XIX века. Ми ћемо их потражити и у ранијим временима, међу грађевинама сличне врсте, повезујући их са одговарајућом архитектуром у свету.

Поред архитектонске студије, тема нас је навела и на обраду цркава са историјске, етнолошке и уметничке тачке гледишта, у нешто ширем обиму, јер смо сматрали да се ова врста народне архитектуре и не може проучавати одвојено, од историје, етнологије и уметности, које су тесно везане са архитектуром цркава брвнара у Србији. Па ипак, имајући у виду да је у питању дисертација за докторат техничких наука, осталим поменутих обрадама није овде дат одговарајући опсег.

*

О црквама брвнарама у Србији релативно мало је писано. Оне се углавном узредно помињу. Тако, на пример, Димитрије Руварац објављује попис цркава Београдске митрополије око 1735. године, у коме се говори о већем броју дрвених цркава. Радослав Грујић публикује сличне податке. Цркве из овог и ранијег времена у Србији и Војводини помиње и др Душан Поповић, описујући народни живот и културне прилике, претежно из времена аустријске окупације. Јоаким Вујић у својим *П у т е ш е с т в и ј а м а* набраја многе цркве 1828. године. Архивске податке из времена кнеза Милоша средили су Мита Петровић и Тихомир Ђорђевић, пружајући нам нове податке о подизању цркава и о њиховој обнови. И остали опсежни и многоструки радови Тихомира Ђорђевића били су нам у овом случају од особите користи. Митрополит Михаило износи стање у коме се налазе многе цркве 1874. и 1895. године. У исто време, Милап Милићевић и Владимир Карић говоре о појединим црквама брвнарама. Помињу их многи етнологи и антропогеографи у разним књигама *С р п с к о г е т н о г р а ф с к о г з б о р н и к а*, у издању Српске краљевске академије и Српске академије наука.² Радослав Марковић региструје извесне дрвене храмове, набрајајући задужбине кнеза Милоша. Нешто подробнијих описа има и у *С п о м е н и ц и Т и м о ч к е е п а р х и ј е*.

Прву посебну белешку о једној цркви брвнари у Србији дао је професор Ђурђе Бошковић у *С т а р и н а р у* 1932. године описујући цркву у Рачи Крагујевачкој и помињући још неколико сличних црквица. Рачанску цркву описује и Живко Милићевић. Проф. Бошковић говори и о цркви Мајке Ангелине у Купинову. О цркви у Врби пише арх. Иван Здравковић. Обрађујући систематски све археолошке споменике и налазишта у Србији, Археолошки институт Српске академије наука публикувао је податке и о црквама брвнарама са територије западне, централне и југозападне Србије. Осим цркава о којима сам сам писао, ту се говори о брвнарама у Горобилју, Дубу, Миличници, Севојну, Сечој Реци, Царини и Цветкама. О овим црквама писали су арх. Здравковић, др Зора Симић-Миловановић, др Ћоровић—Љубинковић, Р. Љубинковић, Зоран Тошић и др Слободан Ненадовић, илуструјући текстове архитектонским цртежима и фотографијама.

У својој књизи о градској и сеоској архитектури у Србији, професор Бранислав Којић први је 1949. године у целини приказао све споменике. Он је још раније, 1940. године, објавио архитектонске цртеже (*Архитектура српског села*) и први дао детаљну анализу једне цркве брвнаре — Сеча Река. (*Уметнички преглед*). То је учинио касније и са црквом у Рачи Крагујевачкој (*Гласник Етнографског института*). Из тих разлога, ове његове радове можемо сматрати као почетке једне студије овакве врсте.

Међу ликовним уметницима има их неколицина који су сваки на свој начин представили поједине цркве брвнаре. Ђорђе Крстић сликао је у уљу Таковску цркву³ (сл. 1) Она је приказана и у позадини добро познате композиције Паје Јовановића „Таковски устанак”.⁴ Љубомир Ивановић радио је линорез за цркву у Рачи Крагујевачкој⁵ Међутим, по свој прилици, најстарији публиковани цртежи једне овакве цркве припадају странцу — Феликсу Каницу. То су општи изглед и врата Таковске цркве, рађени 1888. године.⁶ Илустрације су рађене за његово познато дело о Србији, у коме је описана Таковска црква, уз помен других цркава брвнара. Публиковани су и аматерски радови инж. Петра Станојевића (црква Мајке Ангелине у Купинову)¹ и Љ. Милановића—Посића (Рача Крагујевачка).⁸ Њихови прецизни цртежи пружају нам верну слику споменика.

Моје интересовање за цркве брвнаре у Србији почело је 1942. године.⁹ Први рад из те области публиковао ми је проф. Којић у својој књизи 1949. године. То су детаљни архитектонски цртежи Покајнице. Ову врсту цркава обрадио сам у целини у часопису *Музеји* 1951. године. У књизи *Споменици културе* приказао сам у општим цртама значај и карактеристику ове врсте споменика и дао описе најзначајнијих цркава брвнара, као што су оне у Лозовику, у Старом Селу (Покајница), у Смедеревској Паланци, Рачи Крагујевачкој, Такову, Љутовници и Сечој Реци. Под називом „Један споменик наше културе о коме се мало зна”, објављен је 1954. године чланак о црквама брвнарама у *Гласнику Српске православне цркве*. И у *Музејима* и у *Гласнику* пописане су све такве цркве за које се зна да и данас постоје. У еџ наведеним издањима Археолошког института из 1953. и 1956. године описао сам и снимео готово све цркве брвнаре са територије централне Србије (Брајковац, Вранић, Селевац, Сепци, Смедеревска Паланка, Покајница код Велике Планае, Крњево, Лозовик, Брзан код Лапова, Вољавча-Тавник, Мрсаћ, Чукојевац, Брезна, Коштунџи, Љутовница, Прањани, Таково, Рача Крагујевачка, Павловац, Партизани-Даросава). На исти начин сам припремио за Институт и цркве из југозападне Србије (Доброселица, Доња Јабланица, Кућани, Радијевићи). Поред тога, дао сам податке о некадашњим црквама брвнарама са територије западне и централне Србије, уз посебан осврт на цркве из централне и југозападне Србије. *Годишњак града Београда* донео је 1958. године мој чланак о некадашњим црквама брвнарама у Београду. У *Зборнику Савезног института за заштиту споменика културе* (1955. и 1960. г.) и у *Саопштењима Завода за заштиту споменика културе НРС* (1956. и 1960. г.) покренуо сам питање стања и заштите оронулих цркава брвнара, разрадивши и поглавље о облицима уметничког изражавања код тих споменика. У издању *Туристичког савеза Србије и Туристичке штампе* (1960. г.) објавио сам публикацију о црквама брвнарама из околине Беле Цркве Каранске (Горобиле, Севојно, Сеча Река, Т. Ужице).

На неколико јавних предавања у земљи и иностранству, пропраћених пројекцијама, указао сам на значај ових цркава, првенствено из времена устанака,¹⁰ а за *Дунав филм* радио на сценарију и сарађивао на снимању документарног филма о црквама брвнарама (1962).

Прикупивши податке о свим црквама брвнарама за које сам могао сазнати да још постоје у Србији, сматрао сам да би се оне могле темељно проучити у целини. То ми је и дало слободу да пријавим докторску дисертацију, коју сам и одбранио априла 1961. године.¹¹

Завод за заштиту споменика културе НРС, на чијем је челу био књижевник Милорад Панић-Суреп, омогућио ми је да на терену проучим готово све цркве ове врсте. Вредно је помена, на пример, да цркву у Гунцатима, у Грузи, нисам више могао видети, иако сам крајем 1943.

године имао података да постоји и добио опис њеног изгледа. Уништена је у току рата.

За извештај број објеката користио сам у целини или делимично већ објављену грађу. То су цркве у Сечој Реци, Такову, Врби и у Рачи Крагујевачкој, које је обрадио проф. Којић. Др Мирјана Ђоровић-Љубинковић и Радивоје Љубинковић публиковали су рад о црквама у Миличиници и у Царини код Пеџке. Архитект др Драгомир Тадић уступио ми је за цркве у Доњој Оровици, Миличиници и Царини своје необјављене архитектонске скице са терена, Сликари-конзерватори Бранислав Живковић, Милош Јовановић, Милан Лађевић и Светислав Мандић, предали су ми скице цркава у Брестовцу, Глоговици, Поповици и Трњанима. Цркву у Рачи Крагујевачкој снимали су такође Д. Вуловић и Љ. Милановић.

Били су ми од велике користи савети професора Мирка Барјактаровића, Александра Дерока, поч. Боривоја Дробњаковића, Бранислава Којића, Петра Крстића и Бранка Максимовића. Етнолог Татомир Вукановић, поч. проф. Сретен Вукосављевић проф. Миливоје Павловић и Драгољуб Петровић, пружили су ми многе податке. Етнографски и Народни музеј у Београду, као и филмски сниматељ Никола Мајдак, уступили су ми извештај број својих фотографија. Лепосава Павловић израдила је посебан цртеж Покајнице, за насловну страну.

Благодарећи препорукама Француског културног центра и Британског савета у Београду и помоћи Комисије за културне везе са иностранством, као и учешћу на Међународном конгресу архитеката-конзерватора у Паризу, дошао сам у контакт са многим француским, британским и другим стручњацима који су ми омогућили да видим извесне сличне споменике из њихових земаља, што је за мене било од особитог значаја. То су цркве у Онфлеру у Нормандији (XV век) и можда најстарија сачувана дрвена црква у свету — у Гринстеду у Есексу (XI век). Библиотеке и фототеке Музеја човека у Паризу и Британског музеја у Лондону ставиле су ми на расположење своје библиотеке и фототеке. Задужили су ме и др. Герда Бетиус, директор музеја у Мори (Шведска), арх. Џек Брукхолдинг, конзерватор из Лондона, др Тирстен Гебхард, конзерватор из Минхеа, Ањес Ембер, историчар уметности из Париза, проф. арх. Луиђи Крема, главни конзерватор за Ломбардију, из Милана, др Александар Нандриш, професор универзитета у Лондону, арх. Лав Аркадиевич Петров, конзерватор из Москве, др Андре Розамбер, председник суда у Нансију, арх. Хорна Теодору, ректор Уметничке академије у Букурешту, др Марк Тибу, конзерватор из Париза, др арх. Михаил Шимански конзерватор из Варшаве и други.

Приликом израде архитектонских цртежа били су ми од помоћи архитектонски техничари Завода за заштиту споменика НРС Момчило Јовановић и Иван Путић. Својим стручним саветима и извесним коректурама помогли су ми и колеге из исте установе — историчари уметности. Рајко Николић, Драга Панић и Мира Теодоровић-Шакота, као и археолог Александра Јуришић кустоси.

И најзад, штампање докторске дисертације, у нешто скраћеном обиму, омогућио ми је Републички завод за заштиту споменика културе у Београду, у виду V књиге Са о п и т е њ а под одговорним уредништвом Разуменке Петровић, директора завода.

Свима њима, као и другим личностима које су допринеле да се ова књига објави, дугом највећу благодарност.

¹ Овде је реч само о црквама чији су зидови од дрвета — то јест од брвана, греда, талпи и дасака. Овакве цркве познате су у народу прд именовом „цркве брвнаре“. Иста терминологија прихваћена је и у научној литератури. Међутим, мишљења смо да у овом погледу назив није потпуно исправан. То се уосталом, односи и на куће брвнаре.

Брвно је у суштини облика (сл. 35) какву је дрвосеча спремио у гори када је са обореног правог стабла сасекао гране и огулио кору (*гуљевац*). Брвном се може називати и *дебло* или *балван* који су делимично обрађени притесаванем горње и доње належајуће стране, као и унутрашње стране. Најмање једна страна треба да остане необрађена, то јест обла. Такав назив грађи описаног облика даје сам народ, а прихватили су га и грађевинари и шумари. Изгледа да је брвно карактеристично за четинаре. Како је у Србији било претежно хростове шуме, то су брвна најчешће употребљавана од хростовине, изузев у крајевима који су обиловали четинарском шумом (Златар, Златибор, Санџак). По својој природи, хростово брвно је краће и знатно теже. Услед тог својства, брвна на грађевини морају се настављати. Стога су њихове површине и спојеви потпуно обрађени тесањем. Такво правилно, са четири стране отесано брвно назива се *греда* (реч словенског порекла). Али чим је сељак почео да употребљава хростовину и да гради „на унизу“, био је принуђен да потражи лакши материјал, односно да греде полови и још више тањи, како би их лакше могао dizати и са њима радити. Тиме је штетео грађу. Тако је постала *талпа* — дебела даска. Овај облик грађе Вук назива „талпа — као дебела велика даска“ (реч турског порекла), али исти такав опис даје и уз реч „брвно“, објашњавајући на немачком да је то даска око три прста дебела. Под „брв“ и „брвина“ такође се помињу *даска* и *греда* (Вуков Рјечник). Слична тумачења налазимо и у другим речницима (за словенске речи). На Златару, талпу тесану из греде називају *протесом*. Нама се чини да су се од првобитног брвна доцније обликовале греда, талпа и даска, за које су се одомаћили специфични називи. Назив „брвно“ за такве облике грађе проистекле из брвна губи се и постаје искувише општи. Код црква брвнара, различито обрађена брвна, која у ствари и нису више брвна, означавају општи појам. У народу, када је у питању облик талпе, рећи ће се да је то талпа а не брвно. Међутим, за кућу начињену од талпи пре ће се употребити реч *брвнара* него *талпара* или *талпињача*, иако су и ови називи били покаткад у употреби (кафана *Талпара* у Крагујевцу, купатило *Талпара* у Сокобањи, Карађорђева *талпињача* у Тополи). По мишљењу Ср. Вукосављевића, није био меродаван облик употребљене грађе већ начин конструкције, који је првобитно остао исти као и код брвнара. У питању је на првом месту начин сучељавања на угловима — помоћу *усјека* или *ћертова*. Конструкција која је у овом случају преовладала сачувала је исти назив овој врсти грађевина чак и када није више био у употреби првобитни начин сучељавања. Тако је појам брвнаре у потпуности дегенерисао, јер ова зграда није више грађена ни од правих брвана, ни онако како су грађене брвнаре.

У Србији нисмо до сада наишли на цркве чији су зидови начињени на првобитни начин — од облика, правих брвана, што још налазимо погде где код колиба и већих кућа. Изгледа да се у средњем веку тако градило. И данас од облик брвана подижу куће и цркве у Прикарпатској Русији, у Русији и у појединим земљама северне Европе, првенствено у четинарским крајевима. Верујемо да је у Србији такав начин градње углавном ишчезао. Истина,

у источној Србији задржао се притесан начин обраде брвана на којима се споља јасно оцртава њихов основни облик (Глоговица). Најраспрострањенији облик зидова дрвених цркава јесте онај од греда, талпи, па и обичних дасака које могу бити обрађене у виду шапшоваца. Зидови су склапани на начин који често и није карактеристичан за праве брвнаре и који у извесним случајевима има више сличности са бондручним скелетом. Како није уобичајено да се за тако грађене цркве каже да су *гредаре*, *талпаре*, *талпињаче*, *дасчаре* или *бондручаре* — него се ипак називају *брвнарама*, то ни ми немамо права да им мењамо име и да их напросто називамо *дрвеним црквама* уопште, иако би, по нашем мишљењу, овакав термин пре одговарао стварности.

² Боривоје Дробњаковић, Јован Ердељановић, Радомир Илић, Љуба Павловић, Радослав Павловић, Петар Петровић и др.

³ Ђорђе Крстић, (1851—1907), Таковска црква, уље на платну, Народни музеј, Београд.

⁴ Паја Јовановић (1859—1957), Таковски устанак, уље на платну, Народни музеј, Београд.

⁵ Љубомир Ивановић (1882—1946), Црква у Рачи Крагујевачкој, ланорез рађен левом руком, репродукован у књизи Живка Милићевића, 27.

⁶ Феликс Каниц (1829—1904), Каниц, 329, 472, 474, 525, 543.

⁷ Инж. Ст., Храм св. Мајке Ангелине у Купинову, цртеж тушем на хартији, својина др Станоја Станојевића, ветеринара из Пећинаца, објавили проф. Бошковић (Ангелина, 216) и Радослав Грујић (Војводина, 360).

⁸ Љ. М., Рача Крагујевачка; арх. Д. Ст. П., Арх. спом. II, 224; Туристичка I, 211, исти цртеж грешком приписан Љуби Ивановићу.

⁹ У Старом Селу код Велике Плана (некадашњи Стари Ацибеговац, покојни Драгољуб Станојевић скренуо ми је пажњу и показао ми је 1942. године оближњу стару црквицу саграђену од дрвета (Покајницу), коју сам детаљно снимим и испитао по упутствима мог бившег професора архитекте Бранислава Којића, који ми је предложио да доцније, уколико за то будем имао услова, обрадим и остале цркве брвнаре у Србији.

Још пре ослобођења, као волонтер помоћник-конзерватор Централног завода за чување старина у Београду, приступио сам прикупљању података из литературе за друге цркве. У немогућности да на терену и сам видим те споменике, морао сам се у то време задовољити извесним извештајима које сам добијао као одговор на постављени упитник. Тражени су следећи подаци: општина, место, засеок, положај; назив цркве, свеца коме је храм посвећен, села која се њоме служе; опис, грађа, мере, скице, фотографије; година и повод грађења; мајстори градитељи; преправке и стање у коме се црква налази; иконостас, књиге и друго; народно предање, историјски догађаји, литература. Упитник сам разаслао где год сам чуо да постоји каква црква брвнара. Многи ми нису ни одговорили, тако да још увек нисам знао за судбину многих цркава чији сам помен нашао у литератури. Па и податке које сам примио морао сам; са резервом прихватити, с обзиром на недовољну стручност оних који су ми на постављена питања одговарали, поготову на питања историјске или архитектонске

природе. Но и поред тога, сваки и најскормнији податак био је добро дошао. Године 1943. покушао сам да у семинарском раду на Музејском течају у Београду обухватим у целини цркве брвнаре у Србији (арх. Доброслав Ст. Павловић, Старе цркве брвнаре у Србији, Архив Централног Завода, Београд, 1942/4, Завод за заштиту споменика НРС, рукопис).

После ослобођења, као спољни сарадник тек основаног Завода за заштиту и научна проучавање споменика културе НР Србије, предао сам тој установи прве спискове цркава брвнара. Тада ме је Завод упутио на терен са задатком да обиђем многе од ових цркава, да их снимим, да проверим и допуним податке којима се располагало. Подносећи Заводу извештаје, дао сам и предлоге на основу којих су ове грађевине и стављене под заштиту државе. Најзад, почев од 1951. године, као стални архитект-конзерватор Завода за заштиту споменика НРС, још сам се више посветио проучавању и заштити ове гране нашег културног наслеђа.

¹⁰ Цркве брвнаре из Карађорђевог времена, Коларчев народни универзитет, Београд 1954; Цркве брвнаре у Србији, Народни универзитет, Рача Крагујевачка 1956; L' Art des vieilles églises de Serbie construites en bois, Ecole Nationale des Beaux-Arts, Nancy 1956; Association France — Yougoslavie, Paris, 1956; School of Slavonic and European studies University of London, 1957; Collegio regionale Lombardo degli architetti, Museo della Scienza e della Tecnica, Milano, 1962.

¹¹ После саветовања са професорима Бошковићем, Дероком, поч. Дробњаковићем и Којићем, пријавио сам докторску дисертацију на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, где сам 1941. године и дипломирао. Управа Архитектонског факултета, на сврјој седници од 7. фебруара 1956. године, прихватила је тему коју сам поднео: „Старе цркве брвнаре у Србији“ и одредила је за члана референта проф. Дерока.

1. Ђорђе Крстић: Таковска црква — Dorde Krstić: Église de »Takovo«. (Peinture à l'huile; Musée national, Beograd).